

İnsan nisyandan alındığı için nisyana müpteladır.

İ'lem eyyühe'l-aziz! İnsan nisyandan alındığı için nisyana müpteladır. Nisyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır. Fakat hizmet, sa'y, tefekkür zamanlarında nefsin unutulması, yani nefse bir iş verilmemesi dalalettir. Hizmetler görüldükten sonra neticede, mükâfat zamanlarında nefsin unutulması kemaldır. Bu itibarla ehl-i dalal ile ehl-i kemal, nisyân ve tezekkürde müteakistirler.

Evet dâll olan kimse, bir iş ve bir ibadet teklifinde başını havaya kaldırarak firavunlaşır. Lâkin mükâfatın, menfaatin tevziinde bir zerreyi bile terk etmez. Amma nefsin unutan ehl-i kemal; sa'y, tefekkür, sülûk zamanlarında her şeyden evvel nefsin ileri sürüyor fakat neticelerde, faydalarda, menfaatlerde nefsin unutmakla en geriye bırakıyor.

İnsan nisyandan alındığı için nisyana müpteladır.

İnsan, mahiyeti itibariyle **unutana bir varlıktır**. Hakikati unuttur, ölümü unuttur, aczini unuttur, vazifesini unuttur, Rabbini unuttur, kendi kusurunu unuttur.

Arapçada “unutmak” manasına gelen ن س ي (nesy / nisyân) kökü esas alınarak yapılan tahlilde, bu kökteki harflerin yer değiştirmesiyle (kalb-i mekân) “neys”, ardından da “yâ” harfinin “elif”e dönüşmesiyle “nâs” (insanlar) kelimesinin ortaya çıktığı ifade edilir.

Ayrıca bu kökten türeyen ism-i fâil olan “nâsî” (unutana) kelimesi ile “nâs” kelimesinin lafzen benzerliği de dikkat çekicidir. Bu durum, insan ile unutmaya arasında sadece mecazî değil, kök itibariyle de bir bağ bulunduğunu gösterir. Bu izahı destekleyen rivayetler de aynı hakikate işaret eder.

İbn-i Abbas (radiyallahu anh)'dan nakledildiğine göre, **insan verdiği ahdi unuttuğu için “insan” ismini almıştır**.

Yine başka bir rivayette, **H. Âdem'in (aleyhisselâm) Allah'a verdiği ahdi unutmaya sebebiyle bu isimle anıldığı ifade edilir**.

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) **“Âdem unuttu, evladı da unuttur”**

buyruđu da bu manayı pekiřtirir.

Bütün bu izah ve rivayetler bir araya geldiğinde řu netice ortaya çıkar: İnsan, mahiyeti itibariyle unutmaya meyilli bir varlıktır. Bu unutma sadece basit dünyevî şeylerle sınırlı değildir; asıl tehlikeli olan, insanın Rabbini, kulluk vazifesini, verdiği sözü ve kendi aczini unutmasıdır.

Nitekim insan çoğu zaman günlük işlerini, menfaatlerini ve dünyaya ait ihtiyaçlarını unutmaz; fakat Allah'ı hatırlaması gereken en kritik anlarda gaflete düşer. Bu da gösterir ki mesele unutmak değil, neyi unuttuğudur.

Ey nefsim! Unutmak fitratında var; fakat bunu gaflete bahane edemezsin. Dünya işlerini unutmuyorsun ama Rabbini unutuyorsan bu acizlik değil, tercihtir. Hakiki insanlık, unutmamak değil; unuttuğunda hemen hatırlayıp yönünü düzeltmektir.

“Nisyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır.”

Yani insan kusurunu görmez, hatasını fark etmez, içindeki riyayı sezmez. Böylece dış düşmanla uğraştığını zannederken, aslında en büyük düşmanı olan nefsini görmezden gelir.

Bir insan sürekli şeytandan, çevreden, zamandan şikâyet ediyor ama hiç kendi nefsine bakmıyorsa, işte en kötü nisyan budur.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ؟ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Siz insanlara iyiliği emrediyor da kendinizi unutuyor musunuz? Üstelik kitabı da okuyorsunuz. Hâlâ akletmeyecek misiniz?”

(Bakara, 2/44)

Dilin hakikati konuşur, fakat nefsin o hakikatten nasibini almaz. Bu hâl insanı iki kere mesul eder: hem hakikati bildiği için, hem de bildiğini yaşamadığı için.

Bazen de “Unutmanın ceza olmasıdır.” Çünkü Kur'ân bunu açıkça bildirir:

نَسُوا اللَّهَ فَنَسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ

“Allah’ı unuttular; Allah da onlara kendilerini unutturdu.” (Haşr, 59/19)

İşte en tehlikeli nisyân budur: **Allah’ı unutanın, kendini de unutmasıdır.**

“Fakat hizmet, sa’y, tefekkür zamanlarında nefsin unutulması, yani nefse bir iş verilmemesi dalalettir.”

Hizmet, sa’y, zamanında nefsin unutulması

Hizmet ve sa’y zamanında nefsi unutursan, nefis hemen devreye girer ve seni **tembelliğe, geri durmaya ve vazifeden kaçmaya** iter.

Meselâ akşam derse gideceksin. İçinden bir ses: “Bugün gitmesen de olur... Zaten başkaları gidiyor... Sen mi kurtaracaksın dünyayı?” Eğer o anda nefsi fark etmezsen kalırsın. Ders devam eder ama sen kaybedersin.

Meselâ bir organizasyonda görev verilmiş. Sandalye taşıyacaksın, düzen kuracaksın. İçinden: “Niye hep ben yapıyorum... Biraz da başkaları yapsın... Zaten görünmeyen işler bunlar...” Ve geri çekiliyorsun. Ama nefis seni görünmeyen yerden vurmuş oluyor.

Meselâ birine yardım edeceksin. Kalbine bir iyilik hissi geliyor. Ama hemen ardından: “Şimdi uğraşma... Zaten başkası yardım eder... Senin de işin gücün var...” O an vazgeçiyorsun. Bir iyilik doğmadan ölüyor.

Ama insan şu bilinçte olmalıdır. **Hizmet, o işe muhtaç değildir; asıl muhtaç olan benim.** Eğer ben hizmet etmezsem, o hizmet yine olur; fakat ben kaybederim. Bu yüzden hizmette “ben yaptım” demek değil, “Rabbim bana yaptırdı” demek gerekir.

Tefekkür zamanlarında nefsin unutulması

Tefekkür zamanlarında nefsin unutulması da çok ince bir tehlikedir. Çünkü insan o an “hakikati düşünüyorum” zanneder; fakat nefis araya girer, o tefekkürü kendine çevirir. Şimdi bunu müşahhas misallerle görelim:

Meselâ bir kitap okuyorsun. Hakikatli bir satır geldi. Kalbin etkilendi. Ama bir anda içinden şu geçiyor:

“Ben ne güzel anlıyorum... Bu seviyeye herkes çıkamaz...” İşte burada nefsi unuttun. O an hakikat seni Allah’a götüreceken, nefis seni kendine götürdü.

Meselâ bir derste oturuyorsun. Anlatılan konu tam sana bakıyor, senin kusurunu, senin hatanı gösteriyor... ama sen hiç üstüne almıyorsun. İçinden şöyle geçiyor: “Bu tam falancaya gidiyor... Bu var ya tam onun hâli...” Herkesi yerleştiriyorsun, bir tek kendini dışarıda bırakıyorsun.

Meselâ bir ağaçtan yaprak düştü... Hâlbuki o düşen yaprak sana şunu söylüyordu: “Sen de bir gün böyle sararıp düşeceksin sen de yolcusun...” Ölümü görüyorsun ama kendine yakıştırmıyorsun.

Meselâ hastalandın. Bir ağrı geldi. Aslında bu sana aczini hatırlatacak, Rabbine yöneltecek bir dersti. Ama nefis hemen konuşur: “Niye ben? Ben buna layık mıyım?” Tefekkür gitti, şikâyet başladı.

Meselâ bir musibet yaşadın. Bu sana sabrı, tevekkülü, dünyanın fâniliğini öğretecek bir dersti. Ama nefis araya girer: “Benim başıma niye geliyor? Herkes rahat, ben çekiyorum...” O anda musibet bir terbiye olmaktan çıkar, bir isyana dönüşür.

Meselâ bir başarı elde ettin. Aslında bu, “Rabbim verdi” diye şükür vesilesi olacaktı. Ama nefis der ki: “Ben yaptım... Ben başardım...” Şükür kapandı, enaniyet açıldı.

Meselâ bir iyilik yaptın. Fakire yardım ettin. Bu, kalbini temizleyecekti. Ama nefis fısıldar: “Bunu herkes yapamaz... Sen farklısın...” İyilik kaldı ama sevabı zedelendi.

İşte bütün bu misallerde ortak hata şudur: **Tefekkür anında nefsi unutmak.**

Yani nefsi kontrol etmemek... Onun araya girip her şeyi kendine çevirmesine izin vermek...

Halbuki yapılması gereken şudur: “Bu hissi kim üretti?” “Bu düşüncede nefsin payı var mı?” “Bu beni Allah’a mı götürüyor, kendime mi?”

Hizmetler görüldükten sonra neticede, mükâfat zamanlarında nefsin unutulması kemaldır.

Hizmetler yapıp netice ortaya çıktıktan sonra, artık mükâfat, takdir ve menfaat zamanı gelir. İşte bu noktada nefsin unutulması kemaldır. Yani insan, yapılan işten dolayı kendine pay çıkarmamalı; “ben yaptım” dememeli, övgüyü sahiplenmemeli, menfaati kendine çekmemelidir. Çünkü o hizmetin hakiki sahibi kul değil, Allah’tır. Kul sadece bir vesiledir. Bu yüzden kemal sahibi bir insan, netice anında geri çekilir; şöhreti, takdiri ve payı nefesine vermez.

Meselâ bir ders anlattın. Herkes beğendi, teşekkür etti. Sen ise “Ben güzel anlattım” demek yerine:

“Rabbim lütfetti, nasip etti” deyip geri çekildin.

Meselâ bir video hazırladın, çok izlendi. İçinden sahiplenmek yerine: “Bu hizmeti bana yaptıran Allah’tır” deyip nefesine pay vermedin.

Meselâ bir organizasyon yaptın, her şey çok güzel geçti. Herkes seni övüyor. Sen ise: “Bu ekip işi, hatta hepsi Allah’ın ikramı” deyip kendini geri plana aldın.

Meselâ birine yardım ettin, dua aldı. İçinden: “Ben ne iyiyim” demek yerine, “Rabbim bana bu iyiliği yaptırdı” dedin.

Meselâ bir başarı elde ettin. İnsanlar seni takdir etti. Sen ise: “Bu benim değil, verilen bir nimettir” deyip nefisini aradan çıkardın.

Meselâ bir yazı yazdın, çok beğenildi. Ama sen: “Bu kalem bana ait değil, yazdıran var” diyerek pay almadın.

Bu itibarla ehl-i dalal ile ehl-i kemal, nisyan ve tezekkürde müteakistirler.

Bu ölçüye göre ehl-i dalalet ile ehl-i kemal birbirinin tam tersidir. Ehl-i dalalet, hizmet ve sorumluluk zamanında nefsi öne çıkarmaz; yükten kaçır, zahmete girmez. Fakat mükâfat, menfaat ve takdir zamanı geldiğinde nefsi hemen öne atılır; en küçük payı bile kaçırmak istemez. Yani işte geride, nimette öndedir.

Ehl-i kemal ise bunun tam zıddıdır. Hizmet, sa’y ve fedakârlık zamanında nefsinin öne sürer; en ağır yükü üstlenir, kusuru kendinde arar, sorumluluktan kaçmaz. Fakat netice, menfaat ve övgü zamanı geldiğinde nefsinin unuttur; kendine pay çıkarmaz, geri çekilir, hatta başkalarını öne geçirir. **Yani işte önde, nimette geridedir.**

İşte “nisyan ve tezekkürde müteakistirler” ifadesi bunu anlatır: Biri unutulması gereken yerde nefsi hatırlar, hatırlanması gereken yerde unuttur. Diğerisi ise tam tersini yapar.

Ehl-i dalalet: Zahmette yok, **mükâfatta** var.

Ehl-i kemal: Zahmette var, **mükâfatta** yok.

Evet dâll olan kimse, bir iş ve bir ibadet teklifinde başını havaya kaldırarak firavunlaşır. Lâkin mükâfatın, menfaatin tevziinde bir zerreyi bile terk etmez.

Evet, dalalette olan kimseye bir iş, bir ibadet veya bir hizmet teklif edildiğinde hemen başını kaldırır, ağırdan alır, hatta gizli bir kibirle “Ben mi yapacağım?” tavrına girer. Zahmet,

sorumluluk ve fedakârlık söz konusu olunca geri durur, yükten kaçmak ister. Fakat iş bitip de mükâfat, menfaat ve takdir zamanı geldiğinde aynı kişi bir zerreyi bile kaçırmak istemez; hemen öne atılır, payını arar, hatta bazen en çok hakkı kendinde görür. Yani zahmette yoktur ama nimette vardır.

Meselâ sefer ilan edildiğinde bazıları geri durmak ister. Kur'ân onların hâlini şöyle anlatır:

وَرَضُوا أَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ

“Geride kalanlarla beraber olmaya razı oldular.” (Tevbe, 9/87)

Yani zahmetten kaçtılar, yükten uzak durdular.

“Dâll” (dalalette olan) olarak nitelenmesi çok manidardır. Çünkü burada anlatılan tavır sadece bir ahlâk zafiyeti değil, **istikamet kaybıdır**. Yani mesele “ayıp bir huy” değil; hakikatten sapmanın bir göstergesidir.

Dalalet, yalnızca inkâr etmek değildir. Bazen insan Allah’a inanır, ibadet de eder; fakat ölçüyü ters çevirir. İşte burada o terslik var: **Zahmetten kaçıp nimete koşmak**. Bu, nefsin ilâhlaştırılmasıdır. Çünkü kul olması gereken yerde büyüklük taşıyor, hizmette geri duruyor ama menfaatte kendini merkeze koyuyor.

Ayrıca bu hâl, insanın nefsini tanımadığını da gösterir. Nefsini tanımayan, onu kontrol etmez; kontrol etmeyen de onun oyuncağı olur. Böyle bir insan, hizmet ettiğini zannederken aslında nefsine hizmet eder. Görünürde ibadet vardır ama içinde enaniyet, riyâ ve menfaat gizlidir. Bu da insanı fark ettirmeden hak yoldan kaydırır.

İşte bu yüzden “dâll” ifadesi çok manidardır. Çünkü bu kişi açıkça inkâr etmese bile, **istikameti kaybetmiş**, ölçüyü bozmuş, yönünü şaşırmıştır.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيَبْطِئَنَّ

“Şüphesiz içinizden öyleleri vardır ki (savaşta) ağırdan alır, geri kalır.” (Nisâ, 4/72)

Ayetin devamı ise bunu açığa çıkarır:

فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالِ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا

“Size bir musibet (yenilgi) gelirse der ki: ‘Onlarla beraber bulunmayarak Allah bana lütufta bulundu!’”

Yani: Tehlike var → geri kalıyor. Sıkıntı var → seviniyor ki katılmadım

Ama ayetin devamında:

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ

“Eğer size Allah’tan bir lütuf (ganimet, başarı) gelirse...”

Bu sefer:

لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ

“Sanki aranızda hiçbir bağ yokmuş gibi (pişman olur ve) der ki...”

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا

“Keşke ben de onlarla olsaydım da büyük bir kazanç elde etseydim!”

Meselâ sefer ilan edildiğinde bazıları geri durmak ister. Kur’ân onların hâlini şöyle anlatır:

وَرَضُوا أَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ

“Geride kalanlarla beraber olmaya razı oldular.” (Tevbe, 9/87)

Yani zahmetten kaçtılar, yükten uzak durdular.

Amma nefsinı unutan ehl-i kemal; sa’y, tefekkür, sülûk zamanlarında her şeyden evvel nefsinı ileri sürüyor fakat neticelerde, faydalarda, menfaatlerde nefsinı unutmakla en geriye bırakıyor.

Buna karşılık nefsinı unutan ehl-i kemal ise tam zıddı bir hâl üzeredir. Hizmet, sa'y, tefekkür ve sülûk zamanlarında nefsinı geri çekmez; bilakis en evvel kendini öne sürer, yükü üstlenir, sorumluluktan kaçmaz. Kusuru başkasında değil kendinde arar, nefsinı murakabe eder. Fakat netice ortaya çıkıp da faydalar, menfaatler ve takdirler dağıtılmaya başlandığında nefsinı tamamen unuttur; kendine pay çıkarmaz, geri çekilir, hatta başkalarını öne geçirir.

Meselâ **Ensar**... Kur'ân onların hâlini şöyle över:

وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

“Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile başkalarını kendilerine tercih ederler.”

(Haşr, 59/9)

Yani:

- Savaşta, hizmette, fedakârlıkta en öndeler
- Ama ganimet ve paylaşımında başkasını kendilerine tercih ediyorlar

Ehl-i kemal şunu bilir: **Hizmette öne çıkmak görevdir. Neticede geri çekilmek ihlâstır.**

Ey nefsim! Sen hizmette görünmek, neticede övülmek istiyorsun. Ama hak yol şöyle der:

Yaparken var ol, paylaşılırken yok ol.

İşte bu yüzden ehl-i dalalet ile ehl-i kemal birbirinin tam tersidir. Biri zahmetten kaçıp nimete koşar; diğeri zahmete koşup nimetten kaçar. Biri işte firavunlaşır, payda fakirleşir; diğeri işte hizmetkâr olur, payda kendini yok sayar. Hakiki kemal ise, yükte öne geçip menfaatte geride kalabilmektir.